

ultimus omnium annulo et baculo investire non abhorruit, sub ipso articulo exterminandæ excommunicationis. Propterea memorem esse decet clementiam vestram..... in servitio et fidelitate sanctæ Romanæ Ecclesiæ patrimoniis et beneficiis suis adhuc proscriptur omni cartulæ perferenda commisimus, et alia complurima desiderantur in hoc sancto con-

A cilio, quæ ad vos ipsi pertulissemus nisi in agnoscere, ut noverunt cardinales, præpediremus, et nisi alpium asperitas et tot locorum angustiarum ante periculum his præcipue diebus malis nobis incussisset. Desiderio enim faciem vestram videre desideramus antequam ad alterutrum viam universæ carnis ingrediamur.

CONCORDATUM WORMATIENSE.

(Anno 1122, Sept. 23.)

[PERTZ, *Monum. Germ. hist. Legum II*, 75.]

Novam pacti hujus, quo lis inter Ecclesiam et imperium oborta demum composita est, editionem sub duobus codicibus septem optimæ notæ instituimus, scilicet

- 1) Vaticani n. 1984, membr., fol., sæc. XII ineuntis, quem pro fundamento posui; tum
 - 2) Vindobonensis Cæsarei inter libros juris canonici n. 91, mbr., fol., sæc. XII;
 - 3) Londinensis in Museo Britannico, Cotton. Domitian. A. VIII, mbr., sæc. XII;
 - 4) Londinensis in Museo Britannico, Cotton. Claudius A. I, mbr., sæc. XII;
 - 5) Sancti Trudonis, jam bibliothecæ Universitatis Leodiensis, sæc. XII ineuntis;
 - 6) Salisburgensis n. 404, mbr., 4° maj., sæc. XII ineuntis, jam in bibliotheca Cæsarea Vindobonensi asservati,
 - 7) Babenbergensis sæc. XII vel XIII ineuntis; adhibitis etiam Bbg.) Codicibus Parisiensi et Lipsiensi sæculi XII Annalium Babenbergensium, qui vulgo sub nomine Conradi Urspergensis veniunt, atque cum codicibus 5, 6, 7, plurimum consentiunt, et editionibus.
- G) Goldasti in Constitutionibus imperialibus, quæ cæteris præstat, et L) Leibnitii in Corpore juris diplomatico, quarum tamen minoris momenti lectiones non adnotavi. Annalista Saxo et Baronius, annalibus Babenbergensibus nisi, rursus exscribendi non videbantur. Codicem Vaticanum II, a Baronio adhibitum, inspiciere non licuit; lectiones tamen ejus adjeci. Cæterum Heinrici diploma, quod sigillo destitutum in tabulario Vaticano (Armar. I, caps. 6, n. 11) asservatur, diem. IX Kal. Octobris præ se ferre dicitur.

PRIVILEGIUM CALIXTI PAPE SECUNDI.

Ego Calixtus¹ episcopus servus servorum Dei, tibi² dilecto filio H. Dei gratia Romanorum imperatori augusto³, concedo electiones⁴ episcoporum et abbatum Teutonicorum⁵ regni, qui ad regnum⁶ pertinent, in presentia tua fieri, absque symonia, et aliqua violentia; ut⁷ si qua inter partes discordia emergerit, metropolitani et comprovincialium consilio vel⁸ iudicio, saniori parti assensum et auxilium prebeas⁹. Electus autem regalia¹⁰, absque omni exactione¹¹, per sceptrum¹² a te recipiat¹³, et

B que ex his jure tibi debet faciat. Ex¹⁴ aliis vero partibus imperii consecratus, infra sex menses, regalia absque¹⁵ omni exactione per sceptrum a te recipiat, et¹⁶ que ex his jure tibi debet faciat. Exceptis omnibus que ad Romanam ecclesiam pertinere noscuntur. De quibus¹⁷, vero mihi querentiam feceris, et¹⁸ auxilium postulaveris, secundum officii mei debitum auxilium tibi¹⁹ prestabo. De tibi veram pacem, et omnibus qui in parte tua sunt, vel fuerunt, tempore hujus discordiæ²⁰.

PRECEPTUM HEINRICI QUARTI IMPERATORIS.

In²¹ nomine sanctæ et individue Trinitatis. Ego Heinricus Romanorum imperator augustus, pro amore Dei, et sancte Romanæ ecclesiæ, et domo pape Calixti²², et pro remedio animæ meæ, dimittit

VARIÆ LECTIONES

¹ Calixtus 2. 6. Bbg. Calixtus L. ² deest 6. 7. ³ imperator augustus 1. imperator auguste 2. ⁴ consecrationes 2. helectiones 1. ⁵ theutonici 5. 6. ⁶ r. tuum p. 3. ⁷ et 2. ⁸ et 2. 6. ⁹ habeat 6. p. et a 2. ¹⁰ r a te per sceptrum sine exactione r. 6. ¹¹ a. o. e. desunt 2. 3. 4. 5. 7. Bbg. L. G. ¹² p. s. desunt 3. 4. ¹³ codd. 5. 6. 7. Bbg. et L. sententiam exceptis o. q. ad R. e. p. noscuntur proxime post recipiat, non post debet faciat habent. ¹⁴ Ex — faciat desunt 2. ¹⁵ a. o. e. desunt 3. 4. 5. 6. 7. Bbg. L. G. ¹⁶ et q. ex h. i. t. d. f. desunt 3. 4. 5. 6. 7. Bbg. L. ¹⁷ q. m. q. si feceris 2. ¹⁸ et a. p. desunt 5. 7. Bbg. L. ¹⁹ meum 7. Bbg. L. ²⁰ Bbg. G. et L. addunt: Data anno 1122. 9. Kal. Octobris. ²¹ In n. s. et i. T. desunt 5. 6. 7. Bbg. Codex 7 præmittit: Data anno millesimo C. XIII. VIII Kal. Octobris. Wormat. concilio. ²² calixti 2. 6. callisti L. N. page 2.

Deo, et sanctis Dei³³ apostolis Petro et Paulo, sanctæque catholicæ³⁴ ecclesiæ, omnem investituram per anulum, et baculum, et concedo, in³⁵ omnibus ecclesiis que³⁶ in regno vel imperio meo sunt, canonicam fieri³⁷ electionem³⁸, et liberam consecrationem. Possessiones, et regalia beati Petri que a principio hujus discordie, usque ad hodiernam diem, sive tempore patris mei, sive etiam meo, ablata sunt, que habeo³⁹, eidem³⁰ sanctæ Romanæ ecclesiæ restituo⁴¹, que autem non habeo³⁹, ut restituantur³² fideliter juvabo³⁴. Possessiones³³ etiam omnium aliarum³⁶ ecclesiarum, et principum, et aliorum tam clericorum, quam laycorum, que³⁷ in guerra³⁸ ista amisse³⁹ sunt, consilio principum, vel⁴⁰ justitia, que habeo reddam⁴¹, que autem⁴² non habeo⁴³, ut restituantur fideliter juvabo⁴⁴. Et B do veram pacem domino⁴⁵ papæ⁴⁶ Calixto⁴⁶, sanctæque⁴⁷ Romanæ ecclesiæ, et omnibus qui in parte

A ipsius sunt, vel fuerunt. Et in quibus sancta Romana ecclesia mihi⁴⁸ auxilium postulaverit, fideliter juvabo⁴⁹; et de quibus mihi fecerit⁵⁰ querimoniam, debitam sibi faciam justitiam⁵¹. Hæc omnia acta sunt, consensu, et consilio principum⁵², quorum nomina subscripta sunt⁵³; Adelbertus⁵⁴ archiepiscopus Moguntinus⁵⁵. Fridericus⁵⁶, Coloniensis archiepiscopus. Bruno Treverensis archiepiscopus⁵⁷. H. ⁵⁸ Ratisbonensis⁵⁹ episcopus. O. Babenbergensis episcopus⁶⁰. Bruno⁶¹ Spirensis episcopus⁶². H. ⁶³ Augustensis episcopus. G. ⁶⁴ Trajectensis⁶⁵ episcopus⁶⁶. Ou. ⁶⁷ Constantiensis episcopus⁶⁸. Herdolfus⁶⁹ abbas Vuldensis⁷⁰. H. dux⁷¹. Fridericus⁷² dux S. dux⁷³. Bertolfus⁷⁴ dux. Marchio Diepoldus⁷⁵. Marchio Engelbertus⁷⁶. Godefridus⁷⁷ palatinus comes. O. ⁷⁸ palatinus comes⁷⁹. Berlingarius comes⁸⁰.

CONCILIUM LATERANENSE.

(Anno 1123, Martii 27.)

[PERTZ., *Monum. Germ. hist.*, Legum II, 182.]

CAPITULUM I. Sanctorum patrum exempla sequentes, et officii nostri debitum innovantes, ordinari quemquam per pecuniam in æcclesia Dei vel promoveri secundum apostolicam auctoritatem modis omnibus prohibemus. Si quis vero in æcclesia ordinationem vel promotionem acquisierit, acquisita⁴⁴ prorsus careat dignitate.

II. A suis æpiscopis excommunicatos ab aliis æpiscopis, abbatibus et clericis in communionem recipi, proculdubio prohibemus.

III. Nullus in æpiscopum nisi canonicè electum consecret; quod si præsumptum fuerit, consecratus et consecrator absque recuperationis spe dampnatur.

IV. Nullus omnino archidiaconus, aut archipresbyter, sive præpositus, vel decanus, animarum curam vel præbendas æcclesiæ sine iudicio vel consensu alicui tribuat, immo sicut sanctis canonibus constitutum est, animarum cura et rerum æcclesiasticarum dispensatio. in æpiscopi iudicio et po

VARIÆ LECTIONES.

³³ a. d. 1. ³⁴ et sanctæ ecclesiæ catholicæ 2. ³⁵ deest 2. ³⁶ q. i. r. v. i. m. sunt desunt Bbg. ³⁷ deest 6. ³⁸ helectionem 1. ³⁹ h. reddito. e. 6. ⁴⁰ eydem 1. ⁴¹ deest 6. ⁴² abeo 1. ⁴³ reddantur 5. 6. ⁴⁴ adjuvabo 6. L. ⁴⁵ Possessionem 1. ⁴⁶ sanctorum 5. ⁴⁷ q. i. g. i. a. s. desunt 5. 6. 7. Bbg. L. ⁴⁸ guerra 2. ⁴⁹ werra 3. 4. ⁵⁰ amissa 2. amissæ 3. 4. ⁵¹ et 5. 6. 7. Bbg. L. ⁵² r. q. a. n. h. ut r. desunt Bbg. ⁵³ deest 2. 3. 4. 5. 6. 7. Bbg. L. ⁵⁴ adjuvabo L. ⁵⁵ deest 7. ⁵⁶ deest Bbg. ⁵⁷ calisto 2. callisto L. ⁵⁸ deest 6. Bbg. ⁵⁹ et sanctæ 2. 3. 4. ⁶⁰ deest 2. 3. 4. 5. 6. 7. Bbg. L. ⁶¹ adjuvabo 6. ⁶² Reliqua desunt in 5. 6. 7. Bbg. ⁶³ f. m. 3. 4. m. q. f. L. ⁶⁴ justitiam faciam L. ubi reliquæ desunt. — Vat. II. ⁶⁵ deest 4. ⁶⁶ reliqua desunt 4. ⁶⁷ A. 2. Albertus 3. ⁶⁸ maguntinus aps. 2. magontiensis aps 3. maguntinus aps. V. II. ⁶⁹ Fredericus 3. F. 2. ⁷⁰ h. t. a. deest 1. 2. G. VII. ⁷¹ Ardwinus 3. ⁷² radisbonensis 1. H. r. e. desunt VII. ⁷³ Otto G. V. II. Otto hauemburgensis e. 3. O. b. e. desunt 2. ⁷⁴ B. 2. V. II. ⁷⁵ episcopus et alie multe ecclesiastice persone ac seculares 3. ⁷⁶ reliqua desunt. ⁷⁷ A. V. II. ⁷⁸ Godebaldus G. ⁷⁹ trajectensis 2. ⁸⁰ deest 1. ⁸¹ B. 2. Uldaricus G. U. VII. ⁸² deest 1. ⁸³ E. 2. V. II. H. G. ⁸⁴ vulnensis 1. fuldensis G. V. II. vultensis et alii archiepiscopi et episcopi et abbates, quorum nomina hic non sunt subscripta. Heinrich dux 2. ⁸⁵ Henricus dux Bavarie G. (in marg. alias Heremannus dux). — northmannus V. II. ⁸⁶ Fredericus 2. F. d. Suevo G. ⁸⁷ loco S. et Bertolli ducum Gold. Bruno dux Saxonie. Vat. II. duces S. Bertolfum, Diepoldum, Engelbertum et Godefridum omittit, legens eorum loco: Bonifacius marchio. Theobaldus marchio. Cynulphus comes palatinus. ⁸⁸ Bertolfus 2. ⁸⁹ Depoldus 2. Dietboldus marchio Cambiensis a Vochburg G. ⁹⁰ Einlbertus 2. loco Engelberti G. habet: Bonifacius marchio Tusciæ. Theobaldus marchio. ⁹¹ Gotefridus 2. Gotfridus p. c. Rheni (al. Ernulphus comes palatinus) G. ⁹² Otto 2. Otbertus c. p. V. II. Otho palatinus comes a Wietelsbach. Engelbertus marchio Istriæ G. ⁹³ reliqua desunt 2. ⁹⁴ Berengarius comes. Godefredus comes. Ego Fridericus Coloniensis episcopus et cancellarius recognovi V. II. Berengarius comes Habsburgi. Theodoricus comes Montisbellicardi et alii quam plures G. ⁹⁵ deest in codice.